

RASPRAVA O PROCESNOJ (RE)FORMI: NAČELO USMENOSTI VS. NAČELO PISMENOSTI?

Doc. dr. sc. Slađana Aras Kramar*

UDK: 347.939.3(497.5)

340.111:347.93(497.5)

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: studeni 2018.

Načelo usmenosti postavljeno je kao jedno od temeljnih načela hrvatskoga građanskog parničnog postupka. U osnovnim odredbama Zakona o parničnom postupku istaknuto je da sud odlučuje o tužbenom zahtjevu na temelju usmene, neposredne i javne rasprave. Načelo usmenosti te usmena rasprava u hrvatskome građanskom postupku rezultat su prihvaćanja rješenja Kleinova Zivilprozessordnung iz 1895. godine kojim se htjelo napraviti radikalni odmak od procedure koja je bila utemeljena na pismenom, rimsko-kanonskom postupku.

*Cilj je rada istražiti u kojoj se mjeri načelo usmenosti ostvaruje u hrvatskome građanskom parničnom postupku te u kojoj bi mjeri za taj postupak vrijedila maksima *quod est in actis non est in mundo*. To je u radu učinjeno analizom odredaba ZPP-a te sudske prakse. Na pitanje (tradicionalne) forme parničnih radnji – usmenosti i/ili pismenosti – međutim, novo svjetlo „baca“ korištenje suvremenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama u građanskom postupku. Stoga je cilj rada i preispitati te raspraviti (tradicionalne) forme parničnih radnji u kontekstu modernih reformi građanskog postupka te korištenja suvremenom informacijsko-komunikacijskom tehnologijom u postupku. U analizi i raspravi uzimaju se u obzir i pojedina rješenja austrijskog te slovenskog zakona o parničnom postupku.*

Ključne riječi: načelo usmenosti, načelo pismenosti, procesna forma, elektronifikacija postupka, dokaz u elektroničkom obliku

---

* Doc. dr. sc. Slađana Aras Kramar, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb; saras@pravo.hr; ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8908-775X.

1. UVOD**

Načelo usmenosti postavljeno je kao jedno od temeljnih načela hrvatskoga građanskog parničnog postupka. U osnovnim odredbama Zakona o parničnom postupku¹ istaknuto je da sud odlučuje o tužbenom zahtjevu na temelju usmene, neposredne i javne rasprave (čl. 4. ZPP-a).^{2, 3} Tomu treba pridodati i da to temeljno načelo građanskoga parničnog procesnog prava ima i svoje konvencijsko (odnosno ustavno) značenje. Prema čl. 6., st. 1. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁴, svatko ima pravo na, među ostalim, javnu raspravu radi utvrđivanja prava i obveza građanske naravi. Iako se izravno ne spominje načelo usmenosti, naravno da javna rasprava nije moguća bez načela usmenosti, odnosno podrazumijeva usmenu raspravu.⁵ U Ustavu Republike Hrvatske⁶, doduše, izrijekom se ne spominje i pravo na javnu raspravu (čl. 29., st. 1.), ali do toga se zaključka može doći uzimajući u obzir odredbe o javnosti sudskih rasprava te o javnom izricanju presuda (čl. 120., st. 1.). Također, ne bi se trebao zanemariti ni položaj koji Europska konvencija ima u hrvatskome pravnom sustavu.^{7, 8}

** Rad je izrađen u okviru projekta br. 6988 Hrvatske zaklade za znanost.

¹ Zakon o parničnom postupku, *Službeni list SFRJ*, br. 4/77 – 35/91; *Narodne novine*, br. 26/91, 53/91, 91/92, 112/99, 88/01 – v. čl. 50. Zakona o arbitraži, 117/03, 88/05 – v. čl. 129. Zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, 2/07 – v. Odluku USRH od 20. prosinca 2006., 84/08, 96/08 – v. Odluku USRH od 9. srpnja 2008., 123/08 – ispravak, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13, 89/14 – v. Odluku USRH od 11. srpnja 2014. (dalje u tekstu: ZPP).

² Usp. Triva, S.; Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izd., Narodne novine, Zagreb, 2004., str. 190; usp. Dika, M., *Građansko parnično pravo; Parnične radnje; V. knjiga*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 42–45.

³ I u drugim sustavima država članica Europske unije (dalje u tekstu: EU) načelo usmenosti dominantno je te u pojedinima od njih uzdignuto na razinu općega principa. V. Rechberger, W. H., *The Principles of Oral and Written Presentation*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 71–72.

⁴ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10 (dalje u tekstu: Europska konvencija).

⁵ Usp. Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 71.

⁶ Ustav RH, *Narodne novine*, br. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/00, 124/00 – pročišćeni tekst, 28/01, 41/01 – pročišćeni tekst, 55/01 – ispravak, 76/10, 85/10 – pročišćeni tekst, 5/14 (dalje u tekstu: URH).

⁷ Usp. Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 44–45.

⁸ U pojedinim državama EU-a načelo usmenosti (građanskog) sudskog postupka ima svoj temelj u ustavima tih država. Tako za Austriju v. Nunner-Krautgasser,

Načelo usmenosti te usmena rasprava u hrvatskome građanskom postupku rezultat su prihvaćanja rješenja Kleinova *Zivilprozessordnung* iz 1895. godine⁹, kojim se htjelo napraviti radikalni odmak od procedure koja je bila utemeljena na pismenom, rimsko-kanonskom postupku.¹⁰ Isticalo se da je uvođenje usmene forme postupanja trebalo omogućiti narodu kvalitetniju pravnu zaštitu kao i olakšati pristup sudu.¹¹ Međutim, (već) tijekom dvadesetog stoljeća rasprava o usmenoj/pismenoj formi postupka nije imala značenje ustavnopravnog pitanja, nego pitanja učinkovitosti postupka. Pod utjecajem rasprava o učinkovitosti postupka dolazi do odstupanja od zahtjeva za radikalnim provođenjem usmene forme postupanja, posebice propisivanjem pojedinih posebnih postupaka u austrijskom ZPO-u.¹² U novije vrijeme čini se, međutim, da načelo usmenosti doživljava svoju reafirmaciju, prije svega, propisivanjem usmenih rasprava u postupku po pravnim lijekovima.¹³

B.; Anzenberger, P., *Evidence in Civil Law – Austria*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 5. Za Španjolsku v. Mallandrich Miret, N., *Evidence in Civil Law – Spain*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 5. Za Irsku v. Moriarty, B., *Evidence in Civil Law – Ireland*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 12. Za Dansku v. Waage, F., Herborn, M., *Evidence in Civil Law – Denmark*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 8.

⁹ *Zivilprozessordnung*, RGBI br. 1895/113 (dalje u tekstu: ZPO).

¹⁰ V. Fasching, H. W., *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozessrechts*, 2. izd., Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990., str. 22–23. V. Triva; Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 36. O načelima građanskog postupka općeg prava, posebice načelu pismenosti v. Radovčić, V., *Građanski proces u režimu općeg (recipiranog rimskog) prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 37, br. 5–6, 1987., str. 670–671.

¹¹ Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 351.

¹² *Ibid.* U prvom redu treba istaknuti Novelu ZPO-a iz 1983. te propisivanje obvezatnog postupka za izdavanje platnog naloga (*Mahnverfahren*). *Ibid.*, str. 25, 351.

¹³ Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku Republike Hrvatske iz 2008. (*Narodne novine*, br. 84/08; dalje u tekstu: ZIDZPP iz 2008.) (ponovno) je uvedena mogućnost održavanja rasprava na drugostupanjskom sudu; štoviše, ta je mogućnost proširena sljedećim izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2011. (*Narodne novine*, br. 57/11; dalje u tekstu: ZIDZPP iz 2011.) te 2013. (*Narodne novine*, br. 25/13; dalje u tekstu: ZIDZPP iz 2013.). Također, posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o pravdnem postupku Republike Slovenije (*Uradni list RS*, br. 73/07 – službeni pročišćeni tekst; dalje u tekstu: SloZPP) iz 2008. (*Uradni list RS*, br. 45/08; dalje u tekstu: SloZPP-D) te 2017. (*Uradni list RS*, br. 10/17; dalje u tekstu: SloZPP-E) proširena je mogućnost drugostupanjskog suda (u pojedinim slučajevima i obveza) da rabi svoje reformacijske ovlasti i održavanjem rasprava na tom sudu (uz odgovarajuću primjenu odredaba prvostupanjskog postupka). O

Cilj je rada istražiti u kojoj se mjeri načelo usmenosti ostvaruje u hrvatskome građanskom parničnom postupku te u kojoj bi mjeri za taj postupak vrijedila maksima *quod est in actis non est in mundo*. To je u radu učinjeno analizom odredaba ZPP-a te sudske prakse. Na pitanje (tradicionalne) forme parničnih radnji – usmenosti i/ili pismenosti – međutim, novo svjetlo „baca“ korištenje suvremenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama u građanskom postupku. Stoga je cilj rada i preispitati te raspraviti (tradicionalne) forme parničnih radnji u kontekstu modernih reformi građanskog postupka te korištenja suvremenom informacijsko-komunikacijskom tehnologijom u postupku. U analizi i raspravi uzimaju se u obzir i pojedina rješenja austrijskog te slovenskog zakona o parničnom postupku. Izbor procesnih sustava uvjetovan je povijesnim razlozima kao i okolnošću da reforme u Hrvatskoj u pravilu slijede one austrijske te slovenske, a katkad i prethode slovenskim procesnim reformama.

Pod korištenjem suvremenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama u radu se podrazumijeva podnošenje tužbe, odgovora na tužbu, daljnjih podnesaka u elektroničkom obliku, općenito dostava u elektroničkom obliku, ali i šira varijanta elektronifikacije cijelog postupka. Osim toga, treba pridodati tonsko snimanje rasprava i korištenje videokonferencijom u svim njezinim varijantama (videorasprava, videosaslušanje, teleuviđaj)¹⁴ kao nove procesne instrumente te općenito korištenje dokazima u elektroničkom obliku.

---

reformi slovenskoga žalbenog postupka iz 2008. godine te njezinim rezultatima v. Sladič, J., *Appeals in Civil Procedure in Slovenia*, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Nobody's Perfect; Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2014., str. 211–227. O raspravi na drugostupanjskom sudu v. *infra ad* 2.5.

¹⁴ O različitim aspektima primjene videokonferencije v. u Maganić, A., *Videokonferencija u njemačkom građanskom procesnom pravu*, u: Uzelac, A.; Garašić, J.; Maganić, A. (ur.), *Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku; Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe; Liber amicorum Mihajlo Dika*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 899–904.

2. VRIJEDI LI NAČELO *QUOD EST IN ACTIS NON EST IN MUNDO* U HRVATSKOME GRAĐANSKOM PARNIČNOM POSTUPKU?

2.1. Tužba

Parnični postupak pokreće se podnošenjem tužbe kao (pismenog) podneska (čl. 185. u vezi s čl. 106., st. 1.¹⁵, čl. 14.¹⁶, čl. 186. ZPP-a). Pritom je, nakon ZIDZPP-a iz 2013., u postupku na trgovačkim sudovima propisana mogućnost podnošenja podneska (pa tako i tužbe) u elektroničkom obliku (čl. 492.a ZPP-a).¹⁷

Prema općem pravilu ZPP-a izjave koje se daju podneskom mogu se umjesto podneskom dati usmeno na zapisnik kod parničnog suda (čl. 106., st. 5. ZPP-a), osim u postupku na trgovačkim sudovima u kojem stranke ne mogu izvan ročišta davati izjave na zapisnik kod suda (čl. 501., st. 1. ZPP-a). U kontekstu citirane odredbe čl. 106., st. 5. ZPP-a otvara se pitanje može li se i tužba u redovnom postupku umjesto podneskom dati usmeno na zapisnik kod parničnog suda. Budući da se za podnošenje tužbe ne bi moglo odrediti posebno ročište, u dijelu doktrine zauzet je stav da se tužba ne bi mogla dati usmeno na ročištu na sudu.¹⁸ S druge je strane iznesen suprotan stav da se tužba umjesto podneskom

¹⁵ Tužba, odgovor na tužbu, pravni lijekovi i druge izjave, prijedlozi i priopćenja koji se daju izvan rasprave podnose se pismeno (podnesci) (čl. 106., st. 1. ZPP-a). Zanimljivo je napomenuti da je termin „pismeno“ u citiranoj odredbi čl. 106., st. 1. ZPP-a u verziji objavljenoga pročišćenoga teksta toga Zakona (*Narodne novine*, br. 148/11) – iako to nije popratila odgovarajuća zakonodavna intervencija – zamijenjen terminom „u pisanom obliku“. S druge strane, termin „pismeno“ rabio se u objavljenim autorskim pročišćenim tekstovima (v. npr. Triva, S.; Dika, M., *Zakon o parničnom postupku*, 22. izd., Narodne novine, Zagreb, 2011., str. 17, 97; Grbin, I., *Zakon o parničnom postupku sa sudskom praksom, bilješkama, napomenama, prilogima i abecednim kazalom*, 5. izd., Organizator, Zagreb, 2010., str. 17, 120). Načelu usmenosti odgovaralo bi načelo pismenosti, odnosno radnje bi se mogle poduzimati usmeno ili pismeno, dok bi načelu pisanosti ili pisanoga oblika odgovaralo, čini se, načelo rečenosti. Autorica će se u nastavku teksta stoga koristiti terminom pismenosti i njegovim izvedenicama osim u slučaju navođenja pojedinih odredaba zakona u kojima je izrijeком prihvaćen termin „pisanost“ odnosno „pisani oblik“.

¹⁶ Ako za pojedine radnje nije zakonom određen oblik u kome se mogu poduzeti, stranke poduzimaju parnične radnje pismeno izvan ročišta ili usmeno na ročištu (čl. 14. ZPP-a). Kao i kod odredbe čl. 106., st. 1. ZPP-a i u odredbi čl. 14. ZPP-a u verziji objavljenog u pročišćenom tekstu toga Zakona (*Narodne novine*, br. 148/11) termin „pismeno“ zamijenjen je terminom „u pisanom obliku“.

¹⁷ O podnesku u elektroničkom obliku te dostavi elektroničkim putem prema ZPP-u nakon ZIDZPP-a iz 2013. v. *infra ad* 3.1.

¹⁸ Dika, M., *Građansko parnično pravo; Tužba; VI. knjiga*, Narodne novine, Zagreb, 2009., str. 68. Dika, među ostalim, ističe da bi tužitelj eventualno mogao samo usmeno

može podnijeti i usmeno na zapisnik kod parničnog suda.¹⁹ I u tome bi slučaju, međutim, vrijedilo načelo pismenosti jer sud mora u zapisnik unijeti ono što je stranka usmeno izjavila (*arg. ex* čl. 106., st. 5. ZPP-a).

Rasprava o mogućnosti podnošenja tužbe u redovnom postupku usmeno na zapisnik kod suda imala je pragmatično značenje u vremenu dok su sudovi pružali pravnu pomoć strankama.²⁰ U vremenu u kojem se besplatna (sekundarna) pravna pomoć osigurava – barem na normativnoj razini u Hrvatskoj²¹ – drugom pravnom profesijom (odvjetnikom), ona je postala opsolentna. Tako se i u Austriji parnični postupak pokreće pismeno, tužbom (§ 78., § 79., § 226. ZPO-a), međutim one stranke koje ne zastupa odvjetnik, mogu podnijeti tužbu usmeno na zapisnik, ali samo u postupcima na kotarskim sudovima (*Bezirksgericht*) (§ 434. ZPO-a).²² Tomu služe upravo tzv. sudski dani (*Gerichtstag*) (§ 439. ZPO-a).²³

I prema slovenskom rješenju parnični postupak pokreće se (pismenom) tužbom (čl. 179., čl. 105., čl. 105.b, st. 1. SloZPP-a). Pritom je s pismenim oblikom izjednačen i elektronički oblik. Naime, kada se zahtijeva pismena forma, elektronička forma smatra se jednakovrijednom pismenoj ako su podatci u elektroničkom obliku prikladni za obradu na sudu dostupni te prikladni za kasniju upotrebu (čl. 16.a, st. 1. SloZPP-a).²⁴

2.2. Pripremanje glavne rasprave

Pripremanje glavne rasprave, tzv. prethodni postupak, obuhvaća prethodno ispitivanje tužbe, dostavu tužbe tuženiku na odgovor, održavanje pripremnog

---

preinačiti tužbu na ročištu kao što bi i tuženik mogao na ročištu usmeno podnijeti protutužbu. *Ibid.*

¹⁹ Triva; Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 191, 394. U odnosu na sadržajno istu odredbu (čl. 95., st. 4.) Zakona o parničnom postupku iz 1956. (*Službeni list FNRJ*, br. 4/57), tako i Kamhi, S., *Građanski sudski postupak*, 2. izd., Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1957., str. 279; Bazala, B., *Zakon o parničnom postupku s objašnjenjima i sudskim odlukama*, Informator, Zagreb, 1969., str. 72.

²⁰ O organiziranoj pravnoj pomoći sudova, odnosno socijalnim elementima prava u kontekstu pristupa sudu te besplatnoj pravnoj pomoći v. Uzelac, A.; Preložnjak, B., *The Development of Legal Aid Systems in the Western Balkans. A Study of Controversial Reforms in Croatia and Serbia*, Kritisk Juss, vol. 38, br. 3–4, 2012., str. 265.

²¹ V. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, *Narodne novine*, br. 143/13.

²² Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 352; Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 5; Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 74.

²³ V. Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 352.

²⁴ O podnescima u elektroničkom obliku v. *infra ad* 3.1.

ročišta, zaključenje prethodnog postupka te zakazivanje glavne rasprave (čl. 277., st. 2. ZPP-a).

Tijekom prethodnog ispitivanja tužbe sud je ovlašten donijeti niz procesno-pravnih odluka bez prethodnog održavanja ročišta (čl. 278. – čl. 282. ZPP-a). Ako sud smatra da se na temelju tužbe može dalje postupati, naredit će (u načelu) da se primjerak tužbe dostavi tuženiku radi podnošenja pisanog odgovora na tužbu (čl. 284. ZPP-a). Ako tuženik u roku koji mu je sud naložio ne podnese odgovor na tužbu, sud (u načelu) donosi presudu zbog ogluhe (čl. 331.b, čl. 279., čl. 284., st. 5. ZPP-a²⁵). Uz u načelu obvezatno traženje odgovora na tužbu, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2003.²⁶ osnaženo je načelo pismenosti i propisivanjem mogućnosti donošenja presude bez održavanja rasprave (koja je do te Novele postojala samo za postupak na trgovačkim sudovima)²⁷ i za redovni parnični postupak (čl. 332.a, čl. 279., čl. 284., st. 5. ZPP-a).

Uz presudu zbog ogluhe te presudu bez održavanja rasprave sud može tijekom pripremanja glavne rasprave bez održavanja (pripremnog) ročišta donijeti i (ostale) dispozitivne presude (presudu na temelju priznanja (čl. 331. ZPP-a) te presudu na temelju odricanja (čl. 331.a ZPP-a)) (čl. 279. ZPP-a; *arg. ex* čl. 284., st. 5. ZPP-a). ZPP, međutim, ne propisuje mogućnost da se stranke sporazumiju o tome hoće li se provoditi usmena rasprava ili će sud odlučiti o tužbenom zahtjevu provođenjem pismenog postupka.²⁸

Provođenje pismenog postupka (bez održavanja ročišta za raspravljanje) propisano je i u austrijskom te slovenskom parničnom procesnom pravu. Prvo, to postoji preko mogućnosti donošenja presude zbog ogluhe koja je propisana i u austrijskom te slovenskom pravu. Razlike međusobno i u odnosu na hrvatsko rješenje postoje u smislu pitanja obvezatnosti podnošenja odgovora na tužbu.

²⁵ Ako je udovoljeno uvjetima za donošenje presude bez održavanja rasprave iz čl. 332.a ZPP-a ili presude zbog ogluhe iz čl. 331.b ZPP-a, sud neće održati pripreмно ročište, nego će strankama dostaviti pisani otpravak presude (čl. 284., st. 5. ZPP-a).

²⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2003., *Narodne novine*, br. 117/03 (dalje u tekstu: ZIDZPP iz 2003.).

²⁷ V. prij. čl. 496. ZPP-a.

²⁸ Mogućnost donošenja meritorne odluke bez održavanja usmene rasprave kao i sporazum stranaka o izboru načina postupanja, usmenog ili pismenog, tipičan je za pravila te praksu pojedinih arbitražnih institucija. V., npr., novi Pravilnik o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore (Zagrebačka pravila) iz 2015. (*Narodne novine*, br. 129/15, 50/17; dalje u tekstu: ZP iz 2015.) o donošenju pravorijeka bez održavanja ročišta (čl. 56. ZP-a iz 2015.) te posebice o ubrzanim arbitražnim postupcima (čl. 65., čl. 67. ZP-a iz 2015.).

Prema austrijskom rješenju odgovor na to pitanje ovisi o sudu koji je nadležan za postupanje, a što – među ostalim – ovisi i o vrijednosti predmeta spora.²⁹ S druge strane, prema slovenskom rješenju u načelu postoji obveza podnošenja odgovora na tužbu (čl. 276., čl. 277., čl. 318. SloZPP-a).³⁰ Uz to i SloZPP propisuje mogućnost donošenja presude bez održavanja rasprave u postupcima u trgovačkim sporovima (čl. 488. SloZPP-a) te, nakon SloZPP-D-a iz 2008., u postupku u sporovima male vrijednosti (čl. 454., st. 1. i 2. SloZPP-a).³¹ Prema SloZPP-u, nakon SloZPP-D, i stranke mogu utjecati na izbor forme postupka. Stranke se, naime, mogu suglasiti da sud odluči na temelju pismenih podnesaka te dokaza, bez održavanja (usmene) glavne rasprave (čl. 279.a SloZPP-a).^{32, 33}

Sud može u tijeku pripremanja glavne rasprave primiti na zapisnik nagodbu stranaka. S obzirom na odredbe ZPP-a o redigiranju sudske nagodbe i tu bi vrijedilo načelo pismenosti (*arg. ex* čl. 322. ZPP-a).

U onim (iznimnim) slučajevima u kojima bi bile ispunjene pretpostavke za donošenje presude zbog izostanka (*arg. ex* čl. 332., st. 1. ZPP-a), ona bi se donosila na prvom (pripremnom) ročištu te uzimajući u obzir pretpostavke njezina donošenja, njoj zapravo i ne bi prethodilo kontradiktorno (usmeno) raspravljanje na sudu (*arg. ex* čl. 332. ZPP-a). Naravno, postojala bi obveza usmene objave te presude (*arg. ex* čl. 332., st. 1. ZPP-a).

---

²⁹ V. Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 75.

³⁰ V. Galič, A., *Slovenia*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2008., str. 43. *et seq.*

³¹ V. Ivanc, T., *Evidence in Civil Law – Slovenia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 19; v. Betetto, N., *Postopek v sporih majhne vrednosti*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 720–722; v. Ude, L., *Postopek v gospodarskih sporih*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 742.

³² I njemački *Zivilprozessordnung* (idF v. 5. 12. 2005; BGBl I S 3202; 2006 I S 431; 2007 I S 1781; dalje u tekstu: dZPO) propisuje mogućnost da se stranke sporazumiju oko forme postupka: usmene ili pismene (§ 128., st. 2. dZPO-a). Wolf, C.; Zeibig, N., *Evidence in Civil Law – Germany*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 16. Mogućnost da stranke svojim sporazumom utječu na izbor forme postupka postoji npr. i u Finskoj te Estoniji. V. Koulu, R., *Evidence in Civil Law – Finland*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 7; Poola, M., *Evidence in Civil Law – Estonia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 14.

³³ U austrijskom ZPO-u nije propisana mogućnost da stranke svojim sporazumom utječu na izbor forme postupka. Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 77.

Donošenjem ZIDZPP-a iz 2008. te propisivanjem obvezatnosti pripremnog ročišta u postupku u sporovima male vrijednosti³⁴, odnosno ZIDZPP-a iz 2013., te propisivanjem obvezatnosti pripremnog ročišta u redovnom postupku³⁵ trebalo bi osnažiti načelo usmenosti. Prema ZPP-u pripremmo ročište počinje (usmenim) izlaganjem tužbe, a nakon toga tuženik iznosi svoj odgovor na tužbu (čl. 287., st. 1., čl. 292., st. 1. ZPP-a). Osim toga, sud će zatražiti od stranaka (usmeno) razjašnjenje u vezi s njihovim navodima ili prijedlozima ako je to potrebno (čl. 287., st. 2. ZPP-a). Na pripremnom ročištu najprije se (usmeno) raspravlja o pitanjima koja se odnose na smetnje za daljnji tijek postupka, bilo da je sud nakon ispitivanja tužbe odgodio rješavanje tih pitanja bilo da su ona pokrenuta u odgovoru na tužbu ili na pripremnom ročištu. O tim se pitanjima mogu na pripremnom ročištu izvoditi dokazi kad je to potrebno (čl. 288., st. 1. ZPP-a). U daljnjem tijeku pripremnog ročišta raspravljat će se (usmeno) o prijedlozima stranaka i činjeničnim navodima kojima stranke obrazlažu svoje prijedloge, odnosno pobijaju prijedloge protivnika, a i o dokazima predloženima s njihove strane (čl. 292., st. 2. ZPP-a). Uz to, sud će postavljanjem pitanja i na drugi svrsishodan način nastojati da se tijekom pripremnog ročišta (usmeno) iznesu sve odlučne činjenice, da se dopune nepotpuni navodi stranaka o važnim činjenicama, da se označe ili dopune dokazna sredstva koja se odnose na navode stranaka i, uopće, da se daju sva razjašnjenja potrebna za utvrđenje činjeničnog stanja važnog za odluku. U mjeri u kojoj je to potrebno radi ostvarivanja toga cilja sud će sa strankama razmotriti i pravna pitanja spora (čl. 288.a, st. 2. ZPP-a). Kad utvrdi da ne postoje smetnje za daljnje vođenje postupka, sud će, prema rezultatima raspravljanja na pripremnom ročištu, odlučiti koji će se od predloženih svjedoka i vještaka pozvati na glavnu raspravu i koji će se od drugih predloženih dokaza pribaviti (čl. 289. ZPP-a).

U praksi, promatra li se tijek pripremnog ročišta (te glavne rasprave), vidljivo je da se usmeno raspravljanje u pravilu svodi na izjave stranaka da ostaju pri tužbi i tužbenom zahtjevu, odnosno da u cijelosti osporavaju tužbu i tužbeni zahtjev, što se potom zapisnički konstatira.³⁶ Često stranke na ročištu prilažu u spis podneske, što u pravilu rezultira odgodom (pripremnog) ročišta da bi se pak drugoj stranci ostavio rok da se (opet) u obliku podneska očituje o navodima protivne stranke.³⁷ One radnje koje su poduzete pismeno, nisu pritom procesnopravno irelevantne samo zato što nisu usmeno rekapitulirane na ročištu

---

³⁴ V. čl. 42. ZIDZPP-a iz 2008.

³⁵ V. čl. 51. ZIDZPP-a iz 2013.

³⁶ Tako i Zelić, I., *Ne dozvolimo da se parnični postupak pretvori u neformalno „druženje“ stranaka sa sudom*, Hrvatska pravna revija, vol. 1, br. 5, 2001., str. 11.

³⁷ V. *ibid.*, str. 9. et seq.; Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 48.

(arg. ex čl. 14., čl. 277., st. 4. ZPP-a).³⁸ U prilog načelu pismenosti ide i okolnost što stranke na pripremnom ročištu u postupku u sporovima male vrijednosti i tako (u načelu) ne mogu iznositi nove činjenice te predlagati nove dokaze (arg. ex čl. 461.a, st. 2. ZPP-a), a čime su tužba te odgovor na tužbu kao (pismeni) podnesci dobili na još većoj važnosti. Osim toga, o radnjama poduzetim na ročištu obvezno se sastavlja zapisnik (čl. 123., st. 1. ZPP-a).

(Daljnem) potiskivanju načela usmenosti – pod obrazloženjem jačanja procesne discipline – trebale su služiti i odredbe pred. čl. 299.a Nacrta prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2016.³⁹ Prema navedenom Nacrtu sud može pozvati stranke da se u roku od osam do petnaest dana pisano očituju na navode protivne stranke. Pritom je stranka dužna očitovati se pravodobno, tako da njezin podnesak bude dostavljen sudu i protivnoj strani najkasnije osam dana prije sljedećega pripremnog ročišta ili ročišta za glavnu raspravu, u protivnom ga sud neće uzeti u obzir. Iznimno, stranka može tražiti da ga sud uzme u obzir ako ga bez svoje krivnje nije mogla podnijeti pravodobno ili ako njegovo uzimanje u obzir ne bi dovelo do odugovlačenja postupka (pred. čl. 299.a ZPP-a). Takva praksa ograničavanja te propisivanja broja pismenih, pripremnih podnesaka prisutna je, međutim, i u poredbenopravnim reformama, tako i u posljednjim izmjenama i dopunama SloZPP-a.⁴⁰

---

³⁸ Tako i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 47.

³⁹ *Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2016.*, <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=3184> (25. rujna 2017.); dalje u tekstu: NP ZIDZPP iz 2016.; Nacrt. V. obrazloženje uz čl. 40. NP ZIDZPP-a iz 2016. u: *ZPP-obrazloženje članaka*, <https://esavjetovanja.gov.hr/Documents/List/3184> (25. rujna 2017.). Odredbe članaka NP ZIDZPP-a iz 2016. u radu će se označavati s „pred. čl.“.

⁴⁰ Rješenja koja se predlažu NP ZIDZPP-om iz 2016. o pismenim, pripremnim podnescima unesena su u SloZPP izmjenama i dopunama iz 2008. (ZPP-D) (v. čl. 286.a SloZPP-a). Osim toga, u posljednjim izmjenama i dopunama SloZPP-a (SloZPP-E) iz 2017., po uzoru na arbitražnu praksu, propisan je i plan vođenja postupka (*program vođenja postupka*) (v. čl. 279.č SloZPP-a). O tome v. u: Galič, A., *Ograničenje mogućnosti iznošenja novota i cilj građanskoga parničnog postupka*, u: Uzelac, A.; Garašić, J.; Maganić, A. (ur.), *Djelotvorna pravna zaštita u parničnom postupku; Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe; Liber amicorum Mihajlo Dika*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 99–100 *et seq.*; Ivanc, *op. cit.* u bilj. 31, str. 5–6. O uzoru takvih izmjena, engleskom *pre-trial conduct* v. u: Turner, R., *Evidence in European Civil Procedure*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 35–38. Općenito, o reformi parničnog postupka u Engleskoj i Walesu utjelovljenoj u *Civil Procedure Rules* v. u: The Right Honourable The Lord Woolf, Master of the Rolls, *Access to*

Nakon okončanja pripremnog ročišta sud će rješenjem zaključiti prethodni postupak (čl. 292., st. 7. ZPP-a). Ako ocijeni da je to s obzirom na okolnosti slučaja moguće, sud može na pripremnom ročištu zaključiti prethodni postupak i na istom ročištu održati glavnu raspravu (čl. 292., st. 8. ZPP-a). Inače ročište za glavnu raspravu sud zakazuje u rješenju o zaključenju prethodnog postupka (čl. 293., st. 1. ZPP-a). Sud će na ročište pozvati stranke, svjedoke i vještake koje je odlučio pozvati na glavnu raspravu (čl. 293., st. 3. ZPP-a). Dakle, i u tom podstadiju pripremanja glavne rasprave vrijedi načelo pismenosti.

2.3. Glavna rasprava

Prema ZPP-u na prvom ročištu za glavnu raspravu sud će usmeno upoznati stranke s tijekom i rezultatima pripremnog ročišta (čl. 297., st. 1. ZPP-a). U daljnjem tijeku rasprave izvodit će se dokazi i raspravljati o rezultatima njihova izvođenja (čl. 297., st. 2. ZPP-a). Stranke mogu usmeno iznositi i svoja pravna shvaćanja koja se odnose na predmet spora (čl. 297., st. 3. ZPP-a). Glavna bi rasprava, dakle, trebala biti centralni stadij prvostupanjskog postupka u kojem bi načelo usmenosti trebalo biti određujuće.

Načelo usmenosti prisutno je kao radna metoda, posebice u izvođenju dokaza saslušanjem stranaka te svjedoka (čl. 243., čl. 244., čl. 271., čl. 302. ZPP-a). Rezultati izvođenja tih dokaza, međutim, moraju se zapisnički konstatirati (čl. 123., st. 1. ZPP-a) te se sudska odluka zapravo mora temeljiti na sadržaju zapisnika o izvedenom dokazu (*arg. ex* čl. 354., st. 2., t. 11. ZPP-a⁴¹).⁴² Jačanje pismenosti (i) u smislu izvođenja dokaza saslušanjem stranaka te svjedoka željelo se postići Nacrtom prijedloga ZIDZPP-a iz 2016. Tim je Nacrtom, po uzoru na pravila te praksu pojedinih arbitražnih institucija⁴³, bila propisana

---

Justice – Final Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales, London, 1996., <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20030218095610/http://www.lcd.gov.uk:80/civil/final/index.htm> (17. prosinca 2018.).

⁴¹ Bitna povreda odredaba parničnog postupka uvijek postoji: ako presuda ima nedostataka zbog kojih se ne može ispitati, a osobito ako je izreka presude nerazumljiva, ako proturječi sama sebi ili razlozima presude, ili ako presuda nema uopće razloga, ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučnim činjenicama, ili su ti razlozi nejasni ili proturječni, ili ako o odlučnim činjenicama postoji proturječnost između onoga što se u razlozima presude navodi o sadržaju isprava ili zapisnika o iskazima danim u postupku i samih tih isprava ili zapisnika (čl. 354., st. 2., t. 11. ZPP-a).

⁴² Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 47, u tom se smislu koristi maksimumom *quod non est in protocollis non est in mundo*.

⁴³ V., npr., odredbe čl. 68. i čl. 69. ZP-a iz 2015. o pribavljanju pismenog iskaza svjedoka i stranaka (te vještaka).

mogućnost, pa i teret, stranaka da podnesu pismeni iskaz stranke ili svjedoka s ovjerenim potpisom davatelja iskaza kod javnog bilježnika, ali samo za postupke na trgovačkim sudovima (čl. 81. NP ZIDZPP-a iz 2016.⁴⁴). Podnošenje pismenih iskaza stranaka te svjedoka (uz tužbu ili odgovor na tužbu odnosno poslije, po odluci suda) – koje se nastojalo postići NP ZIDZPP-om iz 2016. – propisana je SloZPP-om nakon SloZPP-D iz 2008. (čl. 236.a ZPP-a).^{45, 46} Pritom je NP ZIDZPP iz 2016. smjerao i propisati pismenost kao određujuće načelo u izvođenju dokaza te utvrđivanja činjenica u postupku na trgovačkim sudovima (*arg. ex* čl. 81. NP ZIDZPP-a iz 2016.⁴⁷). Upitan je, međutim, praktični domašaj citiranih odredaba pred. čl. 492.g ZPP-a (čl. 81. NP ZIDZPP-a iz 2016.) uzme li se u obzir da stranka (pukim) osporavanjem pismenog iskaza svjedoka ili stranke ili vještaka koji je priložila druga stranka dovodi do izvođenja dokaza usmenim saslušanjem stranke, svjedoka ili vještaka.

⁴⁴ Prema čl. 81. NP ZIDZPP-a iz 2016. u postupku na trgovačkim sudovima sud može odlučiti da stranke prilože pisane iskaze stranaka ili svjedoka s ovjerenim potpisom davatelja iskaza kod javnog bilježnika i da se saslušanje stranaka ili svjedoka svede na postavljanje pitanja radi provjere, dopune ili razjašnjenja navoda iz tih iskaza. Stranke mogu, prema Nacrtu, priložiti pisane iskaze već uz tužbu ili odgovor na tužbu. Sud može odlučiti da pisani iskazi moraju biti priloženi najkasnije do zaključenja prethodnog postupka. Ako nijedna od stranaka ne ospori ovjereni pisani iskaz stranke ili svjedoka ili nalaz i mišljenje vještaka i ako sud to ocijeni nepotrebnim, sud neće usmeno saslušati stranku, svjedoka ili vještaka. Ako jedna od stranaka ospori ovjereni pisani iskaz stranke ili svjedoka i ako nakon toga stranka ili svjedok ne dođu na saslušanje ili uskrate usmeni iskaz, i uz primjenu prisilnih mjera prema svjedoku iz čl. 248. ZPP-a, sud neće uzeti u obzir ovjereni pisani iskaz stranke ili svjedoka (pred. čl. 492.g ZPP-a).

⁴⁵ Mogućnost podnošenja pismenog iskaza svjedoka postoji i u drugim europskim porredbenopravnim sustavima (u načelu, alternativno s usmenim izvođenjem toga dokaza u slučajevima kad postoje fizičke zapreke za izvođenje dokaza usmenim saslušanjem svjedoka). Za Francusku v. Oudin, M., *Evidence in Civil Law – France*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 35–36; za Litvu v. Tamošiūnienė, E.; Bolzanas, D.; Augytė-Kamarauskienė, L., *Evidence in Civil Law – Lithuania*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2017., str. 28. V. i Bolzanas, D.; Tamošiūnienė, E. *Witness Testimony*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 165–166.

⁴⁶ Prema stavu iznesenu u austrijskoj literaturi pismeni iskaz svjedoka bio bi protivna načelu neposrednosti te bi se stoga smatralo da je počinjena bitna povreda odredaba postupka. V. Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 503; v. Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 31.

⁴⁷ Prema čl. 81. NP ZIDZPP-a iz 2016. u postupku na trgovačkim sudovima sud će u pravilu utvrditi odlučne činjenice uvidom u isprave (pred. čl. 492.e ZPP-a).

Uz već spomenuto rješenje NP ZIDZPP-a iz 2016. o utvrđivanju činjenica (samo) na temelju isprava u postupku na trgovačkim sudovima treba pridodati da – iako bi primjena načela usmenosti te usmene (glavne) rasprave zahtijevala da se isprave naglas pročitaju te da se o njima (rezultatima izvođenja dokaza) raspravlja (*arg. ex* čl. 4. ZPP-a), činjenica je da se to u praksi ne čini, nego se (samo) konstatira da se odnosna isprava nalazi u spisu. I vještaci u pravilu svoj nalaz i mišljenje daju pismeno, posebice u složenijim sporovima.⁴⁸ Rijetko, ako i uopće, oni svoje mišljenje daju samo usmeno na glavnoj raspravi. Tomu treba pridodati i rješenje koje je propisano NP ZIDZPP-om iz 2016. o pismenim stručnim mišljenjima, a prema kojemu u postupku na trgovačkim sudovima sud može po službenoj dužnosti od trećih osoba, i to osobito od gospodarskih i obrtničkih komora, tražiti (pismena) stručna mišljenja i potrebne podatke kojima ne raspolaže o trgovačkim običajima koje trgovci redovito primjenjuju u određenim obveznim odnosima (pred. čl. 492.f ZPP-a).

Prema slovu ZPP-a stranke i sud trebali bi raspravljati o rezultatima izvođenja dokaza (čl. 297., st. 2. ZPP-a) te bi stranke mogle usmeno iznositi i svoja pravna shvaćanja koja se odnose na predmet spora (čl. 297., st. 3. ZPP-a). U praksi stranke u pravilu ne raspravljaju o rezultatima izvođenja dokaza niti iznose usmeno svoje pravne argumente.⁴⁹ U prilog načelu pismenosti govore i odredbe prema kojima je sud ovlašten između ročišta za glavnu raspravu donositi niz odluka procesnopravnog karaktera (čl. 312., st. 1. ZPP-a) kao i presudu na temelju priznanja odnosno presudu na temelju odricanja te primiti na zapisnik sudske nagodbu (čl. 312., st. 3. ZPP-a). Osim toga, o radnjama poduzetim na ročištu obvezno se sastavlja zapisnik (čl. 123., st. 1. ZPP-a) te se pri donošenju sudske odluke, kao što je već istaknuto, može uzeti u obzir samo onaj činjenični i dokazni materijal koji je bio zapisnički konstatiran (*arg. ex* čl. 354., st. 2., t. 11. ZPP-a).

Odnos prema načelu usmenosti te usmenom raspravljanju u praksi sličan je i u austrijskom te slovenskom sustavu. Prema austrijskom ZPO-u sudska se odluka može temeljiti samo na činjenicama, dokazima i argumentima stranaka koji su bili izneseni odnosno podneseni tijekom usmene rasprave (§ 414., st. 1. ZPO-a).⁵⁰ Pismeni podnesci mogu se uzeti u obzir samo ako je njihov sadržaj

⁴⁸ Tako je istaknuto i za praksu sudova prema SloZPP-u. Ivanc, *op. cit.* u bilj. 31, str. 18. Za poredbenopravna rješenja drugih europskih država te praksu sudova v. Voet, S., *Experts*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 185–186.

⁴⁹ Tako i Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 48.

⁵⁰ Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 351; Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 5.

iznesen i usmeno tijekom rasprave; u protivnom, oni su procesnoppravno irelevantni i sud ih ne može uzeti u obzir pri donošenju odluke.⁵¹ Unatoč tomu, u austrijskoj se literaturi ističe da se u praksi često izbjegava usmeno iznošenje sadržaja cijele tužbe te protutužbe tijekom usmene rasprave te da se sud poziva na pismene podneske pri redigiranju zapisnika s rasprava.⁵² To isto vrijedi i za isprave koje se podnose kao dokaz; one ne moraju biti nužno i naglas pročitane na raspravi. Dovoljno je da ih sud „osjetilno percipira“ (*sensually perceived*) te da je njihov sadržaj raspravljen.⁵³

I prema slovenskom rješenju sud (u načelu) odlučuje o tužbenom zahtjevu na temelju usmene, neposredne i javne rasprave (čl. 4., st. 1. SloZPP-a). U praksi se ne zahtijeva, međutim, da se činjenice i argumenti stranaka, njihova razmatranja pravne osnove, sadržana u pripremnim (pismenim) podnescima, iznesu i usmeno na raspravi.⁵⁴ Štoviše, stranke bi u takvim pripremnim podnescima prema SloZPP-u mogle iznositi samo činjenice (o kojima bi se potom raspravljalo na raspravi), ne i pravne argumente.⁵⁵ Međutim, sudska je praksa odavno napustila takav restriktivan pristup.⁵⁶

2.4. Sudske odluke

Sud je dužan (u načelu) usmeno objaviti svoju presudu (čl. 335., čl. 336. ZPP-a). Unatoč tomu, u praksi često izostaje usmena objava presude. I slovenski sudovi, ističe se u literaturi, donose odluke pismeno, bez prethodne usmene objave (u skladu s čl. 321., st. 4. SloZPP-a⁵⁷).⁵⁸ Prema austrijskom ZPO-u presude trebaju biti usmeno objavljene odmah nakon zaključenja glavne rasprave (§ 414., st. 1. ZPO-a). U praksi, međutim, sudovi odgađaju donošenje presude

---

⁵¹ Tako Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 73.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*; Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 478.

⁵⁴ Galič, *op. cit.* u bilj. 30, str. 28.

⁵⁵ Tako *ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ U složenijim slučajevima sud može odlučiti da će se presuda donijeti pismeno. U tom se slučaju presuda ne objavljuje, nego se dostavlja strankama u roku od trideset dana od dana zaključenja glavne rasprave (čl. 321., st. 4. SloZPP-a). U praksi se, međutim, taj rok često premašuje. Tako Galič, *op. cit.* u bilj. 30, str. 112.

⁵⁸ *Ibid.*; Ude, L., *Izdaja in razglasitev sodbe*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 187.

te je naknadno donose pismeno (§ 415. ZPO-a).⁵⁹ Prema rješenju svih triju suštava, dakle, sudske se odluke izrađuju pismeno (čl. 335. ZPP-a; čl. 323., st. 1. SloZPP-a⁶⁰; § 414., § 415. ZPO-a). Inače, odredbe o donošenju, objavi te pismenoj izradi presude predmet su čestih zakonodavnih intervencija s namjerom da se, s jedne strane, osigura donošenje, usmena objava te pismena izrada presude neposredno nakon zaključenja (usmene) glavne rasprave te, s druge strane, da se uvažavaju praktično-implementacijski problemi u praksi.⁶¹

2.5. Pravni lijekovi

Pravni se lijekovi (u načelu) podnose pismeno (čl. 14., čl. 106., st. 1.; čl. 348., čl. 350., čl. 351., čl. 381., čl. 386., čl. 389., st. 2.; čl. 399., čl. 424., st. 2.; čl. 425., st. 1. ZPP-a) te je postupak na sudovima koji odlučuju o pravnom lijeku (u načelu) pismeni te nije javan (čl. 44., čl. 130., st. 2.; čl. 362., st. 1., čl. 373.b, st. 1.; čl. 381., čl. 391. ZPP-a). Iznimke bi postojale u smislu postupka u povodu prijedloga za ponavljanje postupka u kojima se održava ročište za raspravljanje o tom prijedlogu (čl. 425., st. 2. i 3. ZPP-a). Osim toga, izmjenama i dopunama ZPP-a iz 2008. (ZIDZPP iz 2008.) u povodu žalbe (ponovno) je uvedena mogućnost održavanja rasprava na drugostupanjskom sudu (čl. 373.b, st. 2. ZPP-a). Štoviše, ta je mogućnost – u nekim slučajevima i obveza (*arg. ex* čl. 366.a ZPP-a (prij. čl. 437.a, prij. čl. 497.b ZPP-a; čl. 52. ZIDZPP-a iz 2011.)) – proširena sljedećim izmjenama i dopunama ZPP-a.⁶² Međutim, drugostupanjska je rasprava

⁵⁹ Tako Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 81.

⁶⁰ U SloZPP-u sadržane su i odredbe o presudi u elektroničkom obliku (v. čl. 323., st. 3. i 4. SloZPP-a). O načelu elektronifikacije v. *infra ad* 3.

⁶¹ Tako se NP ZIDZPP-om iz 2016. propisuje (ponovno) razdvajanje trenutka donošenja te objave presude od trenutka pismene izrade presude (v. čl. 43. i čl. 44. NP ZIDZPP-a iz 2016.). I posljednjim izmjenama i dopunama SloZPP-a (SloZPP-E) izmijenjene su odredbe o donošenju, objavi te pismenoj izradi presude (v. čl. 74. i čl. 76. SloZPP-E).

⁶² ZPP-om nakon ZIDZPP-a iz 2011. propisana je mogućnost da vijeće drugostupanjskog suda odluči da se rasprava na tom sudu provede i kad ocijeni da bi se tako mogle otkloniti bitne povrede odredaba parničnog postupka u prvostupanjskom postupku i da zbog toga ne bi bilo svrhovito presudu ukinuti i predmet vratiti prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje (prij. čl. 373.b, st. 3. i 4. ZPP-a; čl. 373.b, st. 6. i 7. ZPP-a). Uz to, tim je izmjenama i dopunama ZPP-a bila propisana i tzv. zabrana dvostrukog ukidanja prvostupanjske odluke u povodu žalbe u parnicama iz radnih odnosa (prij. čl. 437.a ZPP-a) u postupku na trgovačkim sudovima (prij. čl. 497.b ZPP-a) te parničnim postupcima koji se uređuju Obiteljskim zakonom (čl. 52. ZIDZPP-a iz 2011.). U tim je slučajevima postojala obveza drugostupanjskog suda da sam provede postupak uz odgovarajuću primjenu odredaba o postupku na

u praksi rijetkost⁶³, ⁶⁴ (kao što je to bila i prije izmjena i dopuna ZPP-a iz 2003. kojim je taj institut napušten).⁶⁵ Uz to, i prije ZIDZPP-a iz 2008. postojala je mogućnost održavanja usmenih ročišta kad je sud odlučio na sjednicu vijeća pozvati stranke i njihove zastupnike, što u praksi također nema veće značenje.⁶⁶

Institut drugostupanjske (usmene) rasprave u žalbenom postupku bio je predmet reformi i u Sloveniji. SloZPP-D proširena je mogućnost drugostupanjske rasprave, štoviše, ona je obvezna u određenim slučajevima (čl. 347., st. 2. SloZPP-a). Unatoč tomu, odredbe o drugostupanjskoj raspravi u praksi se ne primjenjuju.⁶⁷ I posljednjim izmjenama i dopunama SloZPP-a iz 2017. (SloZPP-E)

---

prvostupanjskom sudu radi otklanjanja nedostataka zbog kojih bi prvostupanjsku odluku trebalo ponovno ukinuti i predmet vratiti prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje (v. prij. čl. 437.a, st. 2., prij. čl. 497.b, st. 2. ZPP-a; čl. 52. ZIDZPP-a iz 2011.). Zabrana dvostrukog ukidanja ZIDZPP-om iz 2013. proširena je na sve parnične postupke (čl. 366.a ZPP-a).

⁶³ Tako i Zelić, *op. cit.* u bilj. 36, str. 12. Tako i Tironi, I., *Postupak po žalbi – između potreba za povećanjem kvalitete suđenja i osiguranja veće učinkovitosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 54, br. 3, 2017., str. 719, 721–722.

⁶⁴ Prema podacima iz građanske pisarnice Županijskog suda u Zagrebu, tijekom 2016. bilo je u tijeku 17.828 postupaka po žalbi te je u dva postupka održana drugostupanjska rasprava. Na istom sudu tijekom 2017. nije zabilježena nijedna drugostupanjska rasprava (u tijeku je 10.896 postupaka po žalbi). Prema podacima iz građanske pisarnice Županijskog suda u Splitu, tijekom 2016. bilo je u tijeku 13.963 postupaka po žalbi, dok tijekom 2017. (do 30. rujna 2017.) ta brojka iznosi 9770 predmeta. Pritom je tijekom 2016. u jednom predmetu održana sjednica vijeća uz poziv stranaka (tzv. proširena sjednica vijeća), dok su tijekom 2017. u Županijskom sudu u Splitu zabilježene drugostupanjske rasprave u dva predmeta. Prema podacima iz građanske pisarnice Županijskog suda u Rijeci tijekom 2016. nije održana nijedna drugostupanjska rasprava u povodu žalbe (u tijeku je bilo 5086 postupaka po žalbi), dok je u 2017. zabilježena jedna drugostupanjska rasprava (u tijeku je do 30. rujna 2017. bilo 3217 postupaka po žalbi). Prema podacima iz građanske pisarnice Županijskog suda u Osijeku tijekom 2016. i 2017. nije zabilježena nijedna drugostupanjska rasprava ni sjednica vijeća uz sudjelovanje stranaka. Pritom su u 2016. u tijeku bila 6204 postupka po žalbi, dok je u 2017. (do 30. 9.) 4242 predmeta po žalbi.

⁶⁵ V. Triva; Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 703.

⁶⁶ O razlozima zbog kojih institut drugostupanjske (usmene) rasprave nije našao svoju primjenu u praksi v. Aras Kramar, S., *Taking of Evidence in Croatian Appellate Courts: Why No Fact-Finding at Second Instance?*, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (ur.), *Evidence in Contemporary Civil Procedure; Fundamental Issues in a Comparative Perspective*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015., str. 304–306.

⁶⁷ V. Sladič, *op. cit.* u bilj. 13, str. 222–224. V. i Zobec, J., *Redna pravna sredstva*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 393–394.

nastojalo se „ojačati“ institut drugostupanjske (usmene) rasprave te potaknuti taj sud na upotrebu reformacijskih ovlasti propisivanjem obveze drugostupanjskog suda na provođenje postupka uz odgovarajuću primjenu odredaba prvostupanjskog postupka ako bi ukidanjem i vraćanjem predmeta prvostupanjskom sudu bilo povrijeđeno pravo stranke na suđenje bez nepotrebnog odugovlačenja (čl. 88. – čl. 90. SloZPP-E). Štoviše, protiv rješenja suda kojim ukida presudu i vraća predmet prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje (iako je bilo pretpostavaka da drugostupanjski sud primijeni reformacijske ovlasti te održi usmenu raspravu) dopuštena je žalba Vrhovnom sudu Republike Slovenije (čl. 91. SloZPP-E).

I u Austriji usmena (drugostupanjska) rasprava može se održati ako sud smatra da je ona potrebna (§ 480., st. 1. ZPO-a).⁶⁸ U literaturi se, međutim, ističe da je održavanje drugostupanjskih rasprava rijetkost.⁶⁹ To je također slučaj s raspravama na austrijskome Vrhovnom sudu.^{70, 71}

2.6. Posebni i europski postupci

Načelo pismenosti naglašeno je (i) u određenim posebnim postupcima propisanim ZPP-om. Tako je postupak za izdavanje platnog naloga (u cijelosti) pismeni postupak. Sud izdaje platni nalog na temelju mandatne tužbe (čl. 446., st. 1., čl. 448., st. 1. ZPP-a). Međutim, ako tuženik podnese prigovor, provodi se (redovni) postupak, što znači i usmena rasprava (čl. 451., st. 2. ZPP-a). I u postupku u sporovima male vrijednosti, nakon ZIDZPP-a iz 2008. te ZIDZPP-a iz 2013., načelo pismenosti dobilo je na (novoj) važnosti propisivanjem (apsolutne i relativne) prekluzije u iznošenju činjenica te predlaganju dokaza. Stranke to mogu u načelu učiti samo u tužbi i odgovoru na tužbu (čl. 461.a, st. 2. ZPP-a). Europski postupci radi izdavanja platnog naloga⁷² te u sporovima male vrijed-

⁶⁸ V. Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 5.

⁶⁹ Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 80. V. i Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 353.

⁷⁰ Austrijski Vrhovni sud u načelu odlučuje bez usmene rasprave, ali je ovlašten održati raspravu ako smatra da je to potrebno u skladu s § 509. ZPO-a. Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 80; Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 353.

⁷¹ S druge strane, npr. u Švedskoj načelo usmenosti zajedno s načelima koncentracije te neposrednosti određujuća su načela svih sudskih instancija. Bylander, E., *Evidence in Civil Law – Sweden*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 6.

⁷² Uredba (EZ) br. 1896/2006 Europskoga parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog, Službeni list EU-a, br. L 399 (dalje u tekstu: Uredba o EPN-u). V. čl. 507.i – čl. 507.nj ZPP-a. Tako se zahtjev za europski platni nalog podnosi na standardnom obrascu A koji je utvrđen u Prilogu I Uredbe

nosti⁷³ također su pismeni. Uz to, čini se da je intencija NP ZIDZPP-a iz 2016. „jačanje“ načela pismenosti i u postupku na trgovačkim sudovima (čl. 81. NP ZIDZPP-a iz 2016.).⁷⁴

Uspoređujući sa Slovenijom, načelo pismenosti također prevladava u postupku na trgovačkim sudovima (čl. 488., čl. 494. SloZPP-a) te u postupku u sporovima male vrijednosti (čl. 450. – čl. 454. SloZPP-a). Također, sud izdaje platni nalog bez održavanja ročišta (čl. 433., st. 1. SloZPP-a).⁷⁵ I u austrijskom sustavu sud izdaje platni nalog bez prethodnog saslušanja stranaka, odnosno održavanja usmene rasprave (tzv. *Mahnverfahren*). Dapače, različito od hrvatskog te slovenskog rješenja taj je postupak obavezan u sporovima koji se odnose na novčanu isplatu ako vrijednost predmeta spora ne prelazi 75.000 EUR (§ 244., st. 1. ZPO-a).⁷⁶

---

o EPN-u (čl. 7. Uredbe o EPN-u). Ako su ispunjene pretpostavke iz čl. 8. Uredbe o EPN-u, sud izdaje europski platni nalog na standardnom obrascu E koji je utvrđen u Prilogu V Uredbe o EPN-u.

⁷³ Uredba (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti, Službeni list EU-a, br. L 199 (dalje u tekstu: Uredba o EPSMV-u). V. čl. 507.o – čl. 507.ž ZPP-a. Europski postupak za sporove male vrijednosti pismeni je postupak. Odustalo se, međutim, od početnih ideja o uvođenju „čistog“ pismenog postupka. Sud održava usmenu raspravu ako to smatra potrebnim ili ako stranka tako zahtijeva. Pritom sud može odbiti takav zahtjev stranke ako smatra da s obzirom na okolnosti slučaja usmena rasprava očigledno nije potrebna za pravično vođenje postupka (čl. 5., st. 1. Uredbe o EPSMV-u). Osim toga, Uredba o EPSMV-u sadržava i odredbe o izvođenju dokaza prema kojima sud može, među ostalim, dopustiti izvođenje dokaza pismenim izjavama svjedoka, vještaka ili stranaka (čl. 9., st. 1. Uredbe o EPSMV-u). Primjena načela pismenosti u europskom postupku za sporove male vrijednosti u cilju je „pojednostavnjenja i ubrzanja postupka“ kao i vođenja računa o smanjenju troškova postupka (Preambula 7. i 8. Uredbe o EPSMV-u). V. t. 6.5. *Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation*, COM/2002/0746 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52002DC0746> (17. prosinca 2018.).

⁷⁴ O tome v. *supra ad* 2.3. ZPP (već) propisuje naglašenu primjenu načela pismenosti u postupku na trgovačkim sudovima preko odredbe čl. 501., st. 1. ZPP-a prema kojoj stranke u postupku na trgovačkim sudovima ne mogu izvan ročišta davati izjave usmeno na zapisnik kod suda.

⁷⁵ V. Ivanc, *op. cit.* u bilj. 31, str. 19. U odnosu na postupak u sporovima male vrijednosti v. Betetto, *op. cit.* u bilj. 31, str. 703, 713 *et seq.* U odnosu na izdavanje platnog naloga v. Rijavec, V., *Izdaja plaćilnoga naloga*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 667. *et seq.*

⁷⁶ Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 78.

3. NAČELO ELEKTRONIFIKACIJE POSTUPKA VS. NAČELO USMENOSTI I PISMENOSTI?

3.1. Podnesci te dostava u elektroničkom obliku

U Hrvatskoj se pomalo „bojažljivo“ postupnim izmjenama i dopunama ZPP-a – barem na normativnoj razini – propisuju različiti aspekti elektronifikacije parničnog postupka. Tako nakon ZIDZPP-a iz 2013. odredbe o postupku na trgovačkim sudovima sadržavaju i rješenja o podnescima u elektroničkom obliku (čl. 492.a ZPP-a) te elektroničkoj dostavi (čl. 492.b ZPP-a).⁷⁷ Očito se htjelo najprije pokušati s uvođenjem mogućnosti podnošenja tužbe te daljnjih podnesaka, općenito, elektroničke komunikacije među subjektima u jednom dijelu parnične jurisdikcije, u postupku na trgovačkim sudovima uzimajući u obzir, među ostalim, da u tim postupcima u pravilu sudjeluju pravne osobe čija bi organizacija pretpostavljala već razinu informacijske pismenosti.

Karakteristika je hrvatskog rješenja o korištenju elektroničkim podnescima odnosno dostavom u elektroničkom obliku potreba ustroja (zatvorenog) središnjeg informacijskog sustava kojim će se dostavljati upotrebom sigurnoga elektroničkoga poštanskog pretinca te naprednoga elektroničkoga potpisa (čl. 492.a, čl. 492.b ZPP-a). Pritom se pravi razlika među obveznim te „dobrovoljnim“ sudionicima elektroničkoga pravnog prometa.⁷⁸ Ustroj tog sustava ovisi o naporima Ministarstva pravosuđa koje je trebalo pravilnikom propisati sadržaj i oblik obrasca te pretpostavke za podnošenje podnesaka u elektroničkom obliku, oblike zapisa podnesaka u elektroničkom obliku (formate) te organizaciju i

⁷⁷ ZPP-om nakon ZIDZPP-a iz 2008. (već) je bilo propisano da se pismena dostavljaju, među ostalim, elektronički u skladu s posebnim zakonom (čl. 133., st. 1. ZPP-a), kao i da se ročišta u hitnim slučajevima u postupku na trgovačkim sudovima mogu zakazati elektronički u skladu s posebnim zakonom (čl. 495. ZPP-a). Međutim, poseban zakon koji bi propisivao dostavu u elektroničkom obliku nije bio donesen. V. i Maganić, A., *Dostava prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013.*, u: Crnčec, I.; Duka, R.; Jug, J.; Kontrec, D.; Maganić, A.; Sessa, Đ., *Novela Zakona o parničnom postupku i novi Zakon o sudovima*, Inženjerski biro, Zagreb, 2013., str. 105–106.

⁷⁸ Prema ZPP-u obvezni su sudionici elektroničkoga pravnog prometa državna tijela, odvjetnici, javni bilježnici, sudski vještaci, sudski procjenitelji, sudski tumači, stečajni upravitelji i druge osobe odnosno tijela od kojih se radi prirode njihova posla može očekivati viši stupanj pouzdanosti. Tim se osobama odnosno tijelima, prema ZPP-u, dostava u postupku na trgovačkim sudovima uvijek obavlja elektroničkim putem u siguran elektronički poštanski pretinac. Popis osoba i tijela – obveznih sudionika elektroničkoga pravnog prometa određuje i objavljuje Ministarstvo pravosuđa na svojoj internetskoj stranici (čl. 492.b, st. 6. i 7. ZPP-a).

djelovanje informacijskog sustava (čl. 492.a, st. 4. i 5. ZPP-a; čl. 99. ZIDZPP-a iz 2013.). Zasad, međutim, odredbe o podnescima te dostavi u elektroničkom obliku u postupku na trgovačkim sudovima nemaju svoju primjenu u praksi.

NP ZIDZPP-om iz 2016. – iako dosad u praksi uopće nema rezultata elektrifikacije dostave – propisana je daljnja elektrifikacija te parnične radnje preko mogućnosti da sud naloži strankama da jedna drugoj izravno upućuju pismena, među ostalim, elektronički (pred. čl. 133.c, st. 1. ZPP-a).

Izmjenama i dopunama ZPP-a iz 2013. propisana je (i) objava prvostupanjskih presuda preko internetske stranice e-oglasna ploča sudova⁷⁹ u slučajevima ako stranka nije pristupila ročištu na kojem se presuda usmeno objavljuje, a bila je uredno obaviještena o ročištu.⁸⁰ Presuda mora biti istaknuta na internetskoj stranici e-oglasna ploča sudova osam dana računajući od dana kada je održano ročište na kojem se presuda objavljuje (čl. 335., st. 8. i 9. ZPP-a). Ni e-oglasna ploča sudova, međutim, nije „zaživjela“ u svim sudovima.⁸¹ Vidljivo je, međutim, da se i daljnjim zakonodavnim intervencijama nastoji aktualizirati objava preko e-oglasne ploče sudova.⁸²

U Hrvatskoj, različito od susjedne Slovenije⁸³, nema primjera elektrifikacije cijelog postupka od podnošenja tužbe/prijedloga do donošenja sudske odluke.

---

⁷⁹ E-oglasna ploča sudova aplikacija je Ministarstva pravosuđa koja omogućava pregled elektroničkih oglasnih ploča sudova i drugih nadležnih tijela u Republici Hrvatskoj. V. <https://e-oglasna.pravosudje.hr/> (29. 9. 2017.).

⁸⁰ U tom slučaju smatrat će se da joj je dostava presude obavljena onoga dana kada je održano ročište na kojem se presuda objavljuje. Pritom stranka ovjereni prijepis presude može preuzeti u sudskoj zgradi (čl. 335., st. 8. ZPP-a).

⁸¹ V. <https://e-oglasna.pravosudje.hr/> (29. 9. 2017.). U kontekstu objave presuda preko internetske stranice e-oglasna ploča sudova, u praksi su posebno problematični obiteljski sporovi, među ostalim, zbog izostanka odnosno neadekvatne anonimizacije presuda (v. čl. 367., st. 1. Obiteljskog zakona, *Narodne novine*, br. 103/15).

⁸² V. čl. 14., čl. 31., čl. 44., čl. 88. NP ZIDZPP-a iz 2016.

⁸³ U Sloveniji, doduše, opći postupak za izdavanje platnog naloga nije još elektrificiran; međutim, to je slučaj s postupkom za donošenje rješenja o ovrsci na temelju vjerodostojne isprave. Donošenje rješenja o ovrsci na temelju vjerodostojne isprave u isključivoj je nadležnosti *Okrajnog sodišča* u Ljubljani, i to posebna odjela *Centralni oddelak za verodostojna listino* (COVL) (v. http://www.sodisce.si/okraj/osnovne_informacije_o_sodiscu/notranje_organizacijske_enote/2016050514435018/ (29. 9. 2017.)). Pritom je postupak donošenja rješenja o ovrsci na temelju vjerodostojne isprave u cijelosti elektrificiran. Prijedlog se može podnijeti na mrežnom portalu *e-Sodstvo* (v. <https://evlozisce.sodisce.si/esodstvo/index.html> (29. 9. 2017.)). V. Ivanc, T., *Theoretical Background of Using Information Technology*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 276–277.

Inače i Austrija i Slovenija, različito od Hrvatske, otišle su „ozbiljnijim koracima“ prema elektrifikaciji parničnog postupka, elektroničkoj komunikaciji među sudionicima postupka (dostave) i elektroničkom vođenju parničnog postupka (snimanje rasprava, donošenje odluka itd.).⁸⁴

3.2. (Tonsko) snimanje rasprave

Prema ZPP-u, nakon ZIDZPP-a iz 2011., postoji mogućnost tonskog snimanja ročišta. Tako se ročišta na sudu mogu tonski snimati (čl. 126.a, st. 1. ZPP-a). O tonskom snimanju rješenjem odlučuje sud sam ili na prijedlog stranaka (čl. 126.a, st. 2. ZPP-a). Tonska snimka ročišta dostavlja se strankama (čl. 126.a, st. 3. ZPP-a) te je dio spisa sudskog predmeta (čl. 126.b, st. 1. ZPP-a). Unatoč tomu, tonska snimka prenijet će se i u pisani oblik u roku od osam dana od dana snimanja (čl. 126.c, st. 1. ZPP-a). Također, stranke mogu tražiti prijepis tonske snimke (čl. 126.c, st. 3. ZPP-a) u roku od osam dana od dana kada je tonska snimka načinjena (čl. 126.c, st. 4. ZPP-a). Drugim riječima, iako je propisana mogućnost tonskog snimanja ročišta, određujuće je i dalje načelo pismenosti jer se snimka mora prenijeti u pismeni oblik.

Prijelaznim odredbama ZIDZPP-a iz 2011. bilo je propisano da će ministar nadležan za poslove pravosuđa, na prijedlog predsjednika suda, donijeti odluku o ispunjavanju uvjeta za korištenje tonskim snimanjem ročišta u skladu s odredbama ZIDZPP-a iz 2011. kad se za to ispune uvjeti na pojedinom sudu (čl. 50. ZIDZPP-a iz 2011.). Iako na pojedinim sudovima postoji tehnička oprema za tonsko snimanje ročišta, citirane odredbe ZPP-a o tonskom snimanju ročišta nemaju svoju primjenu u praksi.⁸⁵ Budući da se odredbe ZPP-a o tonskom

---

⁸⁴ Za Austriju v. *Verordnung der Bundesministerin für Justiz über den elektronischen Rechtsverkehr*, BGBl II 481/2005. U odnosu na tonsko snimanje rasprava v. i § 212. ZPO-a. Također, postupak za izdavanje platnog naloga može se provesti uz elektroničku obradu podataka (v. § 250. ZPO-a). Za Sloveniju v. *Pravilnik o elektronskem poslovanju v civilnih sodnih postopkih* (Uradni list RS, br. 64/10, 23/11). U odnosu na (tonska i vizualno) snimanje rasprava v. čl. 125., čl. 125.a SloZPP-a. O presudi u elektroničkom obliku v. čl. 323. SloZPP-a. Za korištenje komunikacijsko-informacijskim tehnologijama u slovenskom (zakonu o) parničnom postupku v. Ivanc, T., *The Potential Impact of Electronic Proceedings on Traditional Principles of Civil Procedure – The Slovenian Experience*, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (ur.), *Evidence in Contemporary Civil Procedure; Fundamental Issues in a Comparative Perspective*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015., str. 155–167.

⁸⁵ U sklopu Twinning projekta IPA 2010 „Jačanje učinkovitosti pravosuđa u Republici Hrvatskoj“, koji je proveden u suradnji Ministarstva pravosuđa Ujedinjenog Kraljevstva i Ministarstva pravosuđa Republike Hrvatske, postavljena je oprema za

snimanju ročišta ne primjenjuju u praksi, teško je govoriti o rezultatima njihove primjene, posebice u odnosu na (ne)povećanje efikasnosti postupka. Unatoč tomu u NP ZIDZPP-u iz 2016. propisana je njihova izmjena.⁸⁶

U osnovi izmjene i dopune odredaba o tonskom snimanju ročišta – sadržane u NP ZIDZPP-u iz 2016. – sastoje se u tome da sud više neće voditi zapisnik u slučaju tonskog snimanja ročišta, nego će samo staviti službenu bilješku u spisu (pred. čl. 123., st. 3. ZPP-a). Osim toga, tonska snimka prenijet će se i u pisani oblik za stranku koja to zatraži u roku od osam dana od dana zahtjeva za prijenos snimke, uz plaćanje naknade koju propiše ministar nadležan za poslove pravosuđa (pred. čl. 126.c, st. 1. ZPP-a). Uпитno je, naravno, ako citirana rješenja NP ZIDZPP-a iz 2016. budu konačno prihvaćena, kako će se okolnost da će se tonska snimka prenositi u pisani oblik samo na zahtjev stranke koja je to spremna i platiti odraziti na brzinu postupanja i odlučivanja drugostupanskog suda po žalbi. Inače, u Sloveniji su postignuti zamjetni rezultati. Tako su preko projekta Ministarstva pravosuđa Republike Slovenije „Tonsko snimanje rasprava i pravosudne procedure“ sve sudnice opremljene potrebnom opremom te postoji mogućnost snimanja rasprava u svim postupcima.⁸⁷

3.3. Videokonferencija

Videokonferencija je riječ koja u praksi hrvatskih (građanskih) sudova označuje egzotiku iako odredbe o korištenju videokonferencijom sadržavaju određene europske uredbe.⁸⁸ NP ZIDZPP-om iz 2016. stoga je propisano kori-

---

tonsko snimanje rasprava na odabrane sudove te je u praksi provedeno prvi put snimanje ročišta. O projektu te rezultatima projekta v. u: Šrekais, R., *Tonsko snimanje rasprava u Republici Hrvatskoj*, Informator, br. 6453, od 16. 1. 2017., str. 6–8.

⁸⁶ V. čl. 9. i čl. 10. NP ZIDZPP-a iz 2016.

⁸⁷ Šrekais, *op. cit.* u bilj. 85, str. 6.

⁸⁸ Tako prema čl. 9., st. 1. Uredbe o EPSMV-u sud može dopustiti izvođenje dokaza videokonferencijom ili kojom drugom komunikacijskom tehnologijom (naravno, ako raspolaže tehničkim sredstvima). Mogućnost korištenja videokonferencijom propisana je i u Uredbi (EZ) br. 1206/2001 Vijeća od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u području izvođenja dokaza u građanskim ili trgovačkim predmetima, Službeni list EU-a, br. L 174 (dalje u tekstu: Uredba o izvođenju dokaza). Prema čl. 10., st. 4. Uredbe o izvođenju dokaza sud koji je uputio zahtjev može zatražiti od zamoljenog suda korištenje komunikacijskom tehnologijom pri izvođenju dokaza, posebno korištenje videokonferencijskom i telefonskom konferencijskom vezom. Zamoljeni sud pritom postupuje u skladu s takvim zahtjevom osim ako to nije u skladu s pravom države članice zamoljenog suda ili zbog većih praktičnih poteškoća.

štenje videokonferencijom u parničnom postupku, i to obama njezinim oblicima, videoraspravom te videosaslušanjem. Prema pred. čl. 115., st. 3. i 4. ZPP-a sud može odrediti da se ročište održi na daljinu, uz korištenje odgovarajućim audiovizualnim uređajima ili da se tako izvede pojedini dokaz. Protiv toga sudskog rješenja nije dopuštena žalba.

U Sloveniji je (SloZPP-D iz 2008.) propisana mogućnost korištenja videokonferencijom u građanskom postupku. Međutim, različito od hrvatskog rješenja iz NP ZIDZPP-a iz 2016. mogućnost korištenja videokonferencijom (videoraspravom i videosaslušanjem) vezuje se uz suglasnost stranaka (čl. 114.a SloZPP-a).⁸⁹ I u austrijskom sustavu od 2009. godine potiče se korištenje videokonferencijom. Štoviše, ZPO preferira izvođenje dokaza korištenjem videokonferencijske tehnologije u odnosu na pravnu pomoć (*arg. ex* § 277. ZPO-a). Razlog je tomu što videokonferencija omogućava bolji osobni dojam nego čitanje zapisnika o saslušanju koje je proveo zamoljeni sudac.⁹⁰

3.4. Dokazi u elektroničkom obliku

Dokazi u elektroničkom obliku nisu propisani u ZPP-u. To nije učinila ni većina drugih europskih zakonodavaca.⁹¹ S tim u vezi otvoreno je pitanje definicije, određenja dokaza u elektroničkom obliku. Unatoč tomu što europske države ne sadržavaju zakonsko određenje dokaza u elektroničkom obliku (kao i posebna pravila za izvođenje tih dokaza), u zakonima o parničnom postupku sadržane su odredbe o pojedinim dokazima u elektroničkom obliku. One države koje imaju odredbe o dokazima u elektroničkom obliku u svojim zakonima, propisuju (samo) isprave u elektroničkom obliku te im u pravilu daju istu vrijednost kao i pisanim ispravama (Slovenija⁹², Austrija⁹³). U nekim državama za dokaze u elektroničkom obliku, npr. video- i audiovideosnimke vrijede pravila o uviđaju (Austrija⁹⁴).

Ni pri izradi NP ZIDZPP-a iz 2016. nije bila iskorištena mogućnost da se propišu dokazi, posebice isprave u elektroničkom obliku te njihova dokazna vrijednost.

---

⁸⁹ V. Ivanc, *op. cit.* u bilj. 31, str. 61.

⁹⁰ Tako Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 36.

⁹¹ V. Ivanc, *op. cit.* u bilj. 83, str. 281. V. i Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 21.

⁹² V. čl. 16.a, čl. 224. SloZPP-a. V. i Ivanc, *op. cit.* u bilj. 31, str. 42–43.

⁹³ V. § 292. i § 294. ZPO-a. V. i Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 21–22.

⁹⁴ V. Nunner-Krautgasser; Anzenberger, *op. cit.* u bilj. 8, str. 21.

4. ZAKLJUČAK

Zaključno, trebali bismo početi od uvodnog pitanja: vrijedi li načelo *quod est in actis non est in mundo* u hrvatskome građanskom parničnom postupku? Analiza pojedinih odredaba ZPP-a, a posebice sudske prakse, upućuje na okolnost da je načelo pismenosti – a ne načelo usmenosti – određujuće načelo prvostupanjskog postupka i postupka po pravnim lijekovima. Ta je tvrdnja točna i za slovenski parnični postupak⁹⁵, a čini se da bi se isto moglo konstatirati i za austrijski.⁹⁶ Unatoč nastojanjima posljednjih izmjena i dopuna ZPP-a iz 2008., 2011. te 2013. godine na jačanju usmenog raspravljanja u postupku na prvostupanjskom te drugostupanjskom sudu, analiza je pokazala da se pripremna ročišta svode (u načelu) na konstataciju stranaka da ostaje pri tužbi i tužbenom zahtjevu, odnosno da u cijelosti osporava tužbu i tužbeni zahtjev kao i da se drugostupanjske rasprave u praksi ne provode. Pritom treba napomenuti da jačanju načela pismenosti smjera i objavljeni NP ZIDZPP-a iz 2016.

Koja je (uopće) posljedica povrede pravila o formi postupanja? Bi li se drugostupanjska odluka mogla pobijati stoga što drugostupanjski sud nije zakazao raspravu (iako su za to bile ispunjene zakonske pretpostavke)? Povreda pravila o formi postupanja u načelu bi mogla biti relativno bitna povreda odredaba parničnog postupka (*arg. ex* čl. 354., st. 1. ZPP-a). Tako je tužitelj podnio reviziju protiv drugostupanjske odluke pozivajući se na relativno bitnu povredu odredaba parničnog postupka koju je (navodno) počinio drugostupanjski sud time što nije zakazao drugostupanjsku raspravu.⁹⁷ Ako je sud, međutim, donio (prvostupanjsku) presudu bez održavanja glavne rasprave u slučajevima kada ju je bio dužan održati, bila bi riječ o apsolutno bitnoj povredi odredaba parničnog postupka (čl. 354., st. 2., t. 5. ZPP-a).⁹⁸ U tom bi smislu moglo biti dvojbeno bi li okolnost da je drugostupanjski sud propustio zakazati (drugostupanjsku) raspravu, iako su za to bile ispunjene zakonske pretpostavke, moglo značiti apsolutno bitnu povredu odredaba parničnog postupka (*arg. a cohaerentia, a*

---

⁹⁵ V. Galič, *op. cit.* u bilj. 30, str. 28.

⁹⁶ Usp. Rechberger, *op. cit.* u bilj. 3, str. 73, 80; Fasching, *op. cit.* u bilj. 10, str. 353, 478.

⁹⁷ VSRH: Rev-1269/2013-2 od 3. veljače 2015. (izvor: <http://www.iusinfo.hr> (2. listopada 2017.)).

⁹⁸ Zbog te povrede, međutim, ne može se podnijeti revizija ni prijedlog za ponavljanje postupka (čl. 385., st. 1., t. 1. ZPP-a; *arg. ex* čl. 421. ZPP-a).

completudine ex čl. 354., st. 2., t. 5. i t. 6.⁹⁹, čl. 366.a, st. 2.¹⁰⁰ i 3. ZPP-a), posebice uzimajući u obzir konvencijsko značenje prava na javnu (i usmenu) raspravu.¹⁰¹ Treba istaknuti i da je posljednjim izmjenama i dopunama SloZPP-a protiv rješenja suda kojim ukida presudu i vraća predmet prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje (iako je bilo pretpostavaka da drugostupanjski sud primijeni reformacijske ovlasti te održi usmenu raspravu) dopuštena žalba Vrhovnom sudu Republike Slovenije (čl. 91. SloZPP-E).

Iako se u čl. 6. Europske konvencije ističe pravo na javnu raspravu – koja bi, naravno, morala biti i usmena, provođenje postupka bez održavanja (usmene) rasprave ipak ne bi bilo protivno citiranoj odredbi, naravno, pod određenim pretpostavkama.¹⁰² Među ostalim, to ne bi bio slučaj ni kada bi postupak po pravnim lijekovima bio pismeni pod uvjetom da je osigurana usmena rasprava u prvostupanjskom postupku.¹⁰³ Također, ne bi bila riječ o povredi prava na

---

⁹⁹ Apsolutno bitna povreda odredaba parničnog postupka postoji (i) ako kojoj stranci nezakonitim postupanjem, a osobito propuštanjem dostave, nije dana mogućnost da raspravlja na sudu (čl. 354., st. 2., t. 6. ZPP-a).

¹⁰⁰ Ako drugostupanjski sud smatra da bi prvostupanjsku presudu trebalo ukinuti i nakon što je ona bila već jedanput ukinuta u povodu žalbe i predmet vraćen prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje, drugostupanjski će sud sam provesti postupak uz odgovarajuću primjenu odredaba o postupku na prvostupanjskom sudu radi otklanjanja nedostataka zbog kojih bi prvostupanjsku odluku trebalo ponovno ukinuti i predmet vratiti prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje (čl. 366.a, st. 2. ZPP-a).

¹⁰¹ Do donošenja ZIDZPP-a iz 2003. postojala je apsolutno bitna povreda odredaba parničnog postupka (i) ako bi sud donio presudu bez glavne rasprave, a bio ju je dužan održati (prij. čl. 354., st. 2., t. 9. ZPP-a).

¹⁰² Pravo na javnu raspravu uključuje i pravo na usmenu raspravu (v. ECtHR: *Håkansson and Sturesson v. Sweden*, 21. veljače 1990., Series A br. 171-A; *Fredin v. Sweden* (br. 2), 23. veljače 1994., Series A br. 283-A; *Fischer v. Austria*, 26. travnja 1995., Series A br. 312; *Allan Jacobsson v. Sweden* (br. 2), 19. veljače 1998., Reports of Judgments and Decisions 1998-I; *Göç v. Turkey* [GC], br. 36590/97, ECHR-2002-V), osim ako iznimne okolnosti opravdavaju njezin izostanak (v. ECtHR: *Hesse-Anger v. Germany*, (dec.) br. 45835/99, 16. svibnja 2002.). Iznimne okolnosti koje opravdavaju provođenje postupka bez glavne rasprave ovise o prirodi predmeta postupka o kojem se odlučuje (v. ECtHR: *Miller v. Sweden*, br. 55853/00, 8. veljače 2005.; *Martinie v. France* [GC], br. 58675/00, ECHR 2006-VI). Osim toga, rasprava može izostati u postupku po pravnim lijekovima ako je ona bila osigurana u prvom stupnju (v. ECtHR: *Helmers v. Sweden*, 29. listopada 1991., Series A br. 212-A).

¹⁰³ Za praksu Europskog suda za ljudska prava v. *supra ad* bilj. 102. Takvo je stajalište zauzeo i Ustavni sud Republike Litve. Tamošiūnienė; Bolzanas; Augytė-Kamarauškienė, *op. cit.* bilj. 45, str. 10.

(usmenu) raspravu ni u slučaju kad su je se stranke odrekle.¹⁰⁴ Stoga bi, čini se, okolnost da je drugostupanjski sud donio presudu bez održavanja rasprave mogla označiti (eventualno) razlog relativne ništavosti.

Može li usmeni postupak biti brz? Je li pismeni postupak manje učinkovit i spor? U razmatranju prednosti i nedostataka načela usmenosti i pismenosti treba uzeti u obzir da se u uvjetima usmenog raspravljanja mogu u punom smislu ostvariti (druga) važna načela građanskog postupka, načelo neposrednosti te kontradiktornosti kao i jedinstvo mjesta, vremena i radnje. Uz to, usmeno raspravljanje omogućuje sudu aktivno upravljanje postupkom.¹⁰⁵

I dok se u hrvatskoj doktrini i praksi (još) raspravlja o načelu pismenosti i usmenosti te tradicionalnim načelima građanskoga parničnog procesnog prava, drugi europski zakonodavci te praksa učinili su „ozbiljne korake“ prema prihvaćanju komunikacijsko-informacijskih tehnologija u postupku. Stoga pitanje više nije je li usmenost ili pismenost određujuće načelo građanskoga procesnog prava, nego kako prilagoditi ta tradicionalna načela primjeni suvremenih tehnologija ili (pak) jesu li nam potrebna nova pravila o formi parničnih radnji.

Kod slanja podnesaka (tužbe, odgovora na tužbu i daljnjih podnesaka) u elektroničkom obliku, kao i kod objave odluke na internetskoj stranici e-oglasna ploča sudova, (tradicionalno) načelo pismenosti, odnosno i načelo usmenosti (kod objave presuda), bilo bi zamijenjeno načelom tzv. elektroničke pismenosti.¹⁰⁶ U slučaju elektronifikacije cijelog postupka mogli bismo govoriti i o tzv. virtualnom postupku. S druge strane, u slučaju korištenja videokonferencijom kao radnom metodom pri izvođenju dokaza saslušanjem stranaka, svjedoka ili vještaka, općenito raspravi, potiče se ostvarenje načela usmenosti; zapravo bi riječ bila o „depersonaliziranoj“ usmenosti jer stranke, svjedoci i vještaci nisu fizički prisutni u sudnici.¹⁰⁷ Tonska ili audiovideosnimka mogla bi se promatrati kao

¹⁰⁴ ECtHR: *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, 23. lipnja 1981., Series A br. 43; *Håkansson and Stureson v. Sweden*, 21. veljače 1990., Series A br. 171-A; *Exel v. the Czech Republic*, br. 48962/99, 5. srpnja 2005.). Za stajalište slovačkog Ustavnog suda v. Vnuková, J., *Evidence in Civil Law – Slovakia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015., str. 10.

¹⁰⁵ O stavovima iznesenim u teoriji o prednostima i nedostacima načela usmenosti i pismenosti v. u Triva; Dika, *op. cit.* u bilj. 2, str. 189–190.

¹⁰⁶ O pojmovima „načelo elektroničke pismenosti“ te „načelo elektroničke neposrednosti“ v. u Dika, M., *O načelu neposrednosti u parničnom postupku de lege lata uz neke projekcije de lege ferenda*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 58, br. 4, 2008., str. 919.

¹⁰⁷ Usp. Ivanc, *op. cit.* u bilj. 83, str. 267, 271–272, 274. V. i Ivanc, *op. cit.* u bilj. 84, str. 159. Usp. i Harsági, V., *Evidence, Information Technology and Principles of Civil Procedu-*

svojevrstan „hibrid“ između načela pismenosti i usmenosti; medij na kojem je zabilježen sadržaj bio bi pismeni trag, dok bi reprodukcija njegova sadržaja bila ostvarenje načela usmenosti.¹⁰⁸ Promatrajući dokaze u elektroničkom obliku, više zapravo ne bismo trebali govoriti o ispravama u smislu klasičnoga dokaznog sredstva, nego elektroničkim zapisima.¹⁰⁹

LITERATURA

- Aras Kramar, S., *Taking of Evidence in Croatian Appellate Courts: Why No Fact-Finding at Second Instance?*, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (ur.), *Evidence in Contemporary Civil Procedure; Fundamental Issues in a Comparative Perspective*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015., str. 291–310.
- Bazala, B., *Zakon o parničnom postupku s objašnjenjima i sudskim odlukama*, Informator, Zagreb, 1969.
- Betto, N., *Postopek v sporih majhne vrednosti*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 703–732.
- Bolzanus, D.; Tamošiūnienė, E. *Witness Testimony*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 151–178.
- Bylander, E., *Evidence in Civil Law – Sweden*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Dika, M., *Građansko parnično pravo; Parnične radnje; V. knjiga*, Narodne novine, Zagreb, 2008.
- Dika, M., *Građansko parnično pravo; Tužba; VI. knjiga*, Narodne novine, Zagreb, 2009.
- Dika, M., *O načelu neposrednosti u parničnom postupku de lege lata uz neke projekcije de lege ferenda*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 58, br. 4, 2008., str. 899–921.
- Fasching, H. W., *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*, 2. izd., Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1990.

---

re – *The Hungarian Perspective*, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (ur.), *Evidence in Contemporary Civil Procedure; Fundamental Issues in a Comparative Perspective*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015., str. 140–141.

¹⁰⁸ Usp. Ivanc, *op. cit.* u bilj. 83, str. 272; Ivanc, *op. cit.* u bilj. 84, str. 159.

¹⁰⁹ O terminologiji v. i Dika, *op. cit.* u bilj. 106, str. 919.

- Galič, A., *Ograničenje mogućnosti iznošenja novota i cilj građanskoga parničnog postupka*, u: Uzelac, A.; Garašić, J.; Maganić, A. (ur.), *Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku; Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe; Liber amicorum Mihajlo Dika*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 95–116.
- Galič, A., *Slovenia*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2008.
- Grbin, I., *Zakon o parničnom postupku sa sudskom praksom, bilješkama, napomenama, prilogama i abecednim kazalom*, 5. izd., Organizator, Zagreb, 2010.
- Harsági, V., *Evidence, Information Technology and Principles of Civil Procedure – The Hungarian Perspective*, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (ur.), *Evidence in Contemporary Civil Procedure; Fundamental Issues in a Comparative Perspective*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015., str. 137–154.
- Ivanc, T., *Evidence in Civil Law – Slovenia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Ivanc, T., *The Potential Impact of Electronic Proceedings on Traditional Principles of Civil Procedure – The Slovenian Experience*, u: van Rhee, C. H.; Uzelac, A. (ur.), *Evidence in Contemporary Civil Procedure; Fundamental Issues in a Comparative Perspective*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2015., str. 155–171.
- Ivanc, T., *Theoretical Background of Using Information Technology*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 265–300.
- Kamhi, S., *Građanski sudski postupak*, 2. izd., Izdavačko preduzeće „Veselin Malesha“, Sarajevo, 1957.
- Koulu, R., *Evidence in Civil Law – Finland*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Maganić, A., *Dostava prema Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013.*, u: Crnčec, I.; Duka, R.; Jug, J.; Kontrec, D.; Maganić, A.; Sessa, Đ., *Novela Zakona o parničnom postupku i novi Zakon o sudovima*, Inženjerski biro, Zagreb, 2013., str. 100–130.
- Maganić, A., *Videokonferencija u njemačkom građanskom procesnom pravu*, u: Uzelac, A.; Garašić, J.; Maganić, A. (ur.), *Djelotvorna pravna zaštita u pravičnom postupku; Izazovi pravosudnih transformacija na jugu Europe; Liber amicorum Mihajlo Dika*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 893–924.
- Mallandrich Miret, N., *Evidence in Civil Law – Spain*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Moriarty, B., *Evidence in Civil Law – Ireland*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.

- Nunner-Krautgasser, B.; Anzenberger, P., *Evidence in Civil Law – Austria*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Oudin, M., *Evidence in Civil Law – France*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Poola, M., *Evidence in Civil Law – Estonia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Radović, V., *Građanski proces u režimu općeg (recipiranog rimskog) prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 37, br. 5-6, 1987., str. 657–678.
- Rechberger, W. H., *The Principles of Oral and Written Presentation*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 71–86.
- Rijavec, V., *Izdaja plačilnega naloga*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 667–701.
- Sladič, J., *Appeals in Civil Procedure in Slovenia*, u: Uzelac, A.; van Rhee, C. H. (ur.), *Nobody's Perfect; Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters*, Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland, 2014., str. 211–227.
- Šrekais, R., *Tonsko snimanje rasprava u Republici Hrvatskoj*, Informator, br. 6453, od 16. 1. 2017., str. 6–8.
- Tamošiūnienė, E.; Bolzanas, D.; Augytė-Kamarauskienė, L., *Evidence in Civil Law – Lithuania*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2017.
- Tironi, I., *Postupak po žalbi – između potreba za povećanjem kvalitete suđenja i osiguranja veće učinkovitosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 54, br. 3, 2017., str. 705–730.
- Triva, S.; Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izd., Narodne novine, Zagreb, 2004.
- Triva, S.; Dika, M., *Zakon o parničnom postupku*, 22. izd., Narodne novine, Zagreb, 2011.
- Turner, R., *Evidence in European Civil Procedure*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 29–52.
- Ude, L., *Izdaja in razglasitev sodbe*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 186–189.

- Ude, L., *Postopek v gospodarskih sporih*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 735–748.
- Uzelac, A.; Preložnjak, B., *The Development of Legal Aid Systems in the Western Balkans. A Study of Controversial Reforms in Croatia and Serbia*, *Kritisk Juss*, vol. 38, br. 3-4, 2012., str. 261–287.
- Vnuková, J., *Evidence in Civil Law – Slovakia*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Voet, S., *Experts*, u: Rijavec, V.; Keresteš, T.; Ivanc, T. (ur.), *Dimensions of Evidence in European Civil Procedure*, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016., str. 179–193.
- Waage, F., Herborn, M., *Evidence in Civil Law – Denmark*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Wolf, C.; Zeibig, N., *Evidence in Civil Law – Germany*, Institute for Local Self-Government and Public Procurement, Lex localis, Maribor, 2015.
- Zelič, I., *Ne dovolimo da se parnični postupak pretvori u neformalno „druženje“ stranaka sa sudom*, *Hrvatska pravna revija*, vol. 1, br. 5, 2001., str. 1–13.
- Zobec, J., *Redna pravna sredstva*, u: Ude, L.; Galič, A. (ur.), *Pravdni postopek; Zakon s komentarjem; 3. knjiga*, Uradni list Republike Slovenije, GV Založba, Ljubljana, 2009., str. 209–520.

IZVORI

- Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *Narodne novine, Međunarodni ugovori*, br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10
- Obiteljski zakon, *Narodne novine*, br. 103/15
- Pravilnik o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore (Zagrebačka pravila) iz 2015., *Narodne novine*, br. 129/15, 50/17
- Pravilnik o elektronskom poslovanju v civilnih sodnih postopkih, *Uradni list RS*, br. 64/10, 23/11
- Uredba (EZ) br. 1206/2001 Vijeća od 28. svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u području izvođenja dokaza u građanskim ili trgovačkim predmetima, *Službeni list EU-a*, br. L 174
- Uredba (EZ) br. 1896/2006 Europskoga parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2006. o uvođenju postupka za europski platni nalog, *Službeni list EU-a*, br. L 399

- Uredba (EZ) br. 861/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti, *Službeni list EU-a*, br. L 199
- Ustav RH, *Narodne novine*, br. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/00, 124/00 – pročišćeni tekst, 28/01, 41/01 – pročišćeni tekst, 55/01 – ispravak, 76/10, 85/10 – pročišćeni tekst, 5/14
- Verordnung der Bundesministerin für Justiz über den elektronischen Rechtsverkehr*, BGBl II 481/2005
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, *Narodne novine*, br. 143/13
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2003., *Narodne novine*, br. 117/03
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2008., *Narodne novine*, br. 84/08
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2011., *Narodne novine*, br. 57/11
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2013., *Narodne novine*, br. 25/13
- Zakon o parničnom postupku, *Službeni list SFRJ*, br. 4/77 – 35/91; *Narodne novine*, br. 26/91, 53/91, 91/92, 112/99, 88/01 – v. čl. 50. Zakona o arbitraži, 117/03, 88/05 – v. čl. 129. Zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, 2/07 – v. Odluku USRH od 20. prosinca 2006., 84/08, 96/08 – v. Odluku USRH od 9. srpnja 2008., 123/08 – ispravak, 57/11, 148/11 – pročišćeni tekst, 25/13, 89/14 – v. Odluku USRH od 11. srpnja 2014.
- Zakon o parničnom postupku iz 1956., *Službeni list FNRJ*, br. 4/57.
- Zakon o pravdnem postopku* Republike Slovenije, Uradni list RS, br. 73/07 – službeni pročišćeni tekst.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku (ZPP-D)*, Uradni list RS, br. 45/08.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pravdnem postopku (ZPP-E)*, Uradni list RS, br. 10/17.
- Zivilprozessordnung*, idF v. 5. 12. 2005; BGBl I S 3202; 2006 I S 431; 2007 I S 1781. *Zivilprozessordnung*, RGebl br. 1895/113.

MREŽNI IZVORI

Green Paper on a European order for payment procedure and on measures to simplify and speed up small claims litigation, COM/2002/0746 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52002DC0746> (17. prosinca 2018)

Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku iz 2016., <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=3184> (25. rujna 2017.)

ZPP-obrazloženje članaka, <https://esavjetovanja.gov.hr/Documents/List/3184> (25. rujna 2017.)

The Right Honourable The Lord Woolf, Master of the Rolls, *Access to Justice – Final Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales*, London, 1996., <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20030218095610/http://www.lcd.gov.uk:80/civil/final/index.htm> (17. prosinca 2018.)

SUDSKA PRAKSA

ECtHR: *Allan Jacobsson v. Sweden* (br. 2), 19. veljače 1998., Reports of Judgments and Decisions 1998-I

ECtHR: *Exel v. the Czech Republic*, br. 48962/99, 5. srpnja 2005.

ECtHR: *Fischer v. Austria*, 26. travnja 1995., Series A br. 312

ECtHR: *Fredin v. Sweden* (br. 2), 23. veljače 1994., Series A br. 283-A

ECtHR: *Göç v. Turkey* [GC], br. 36590/97, ECHR-2002-V

ECtHR: *Håkansson and Sturesson v. Sweden*, 21. veljače 1990., Series A br. 171-A

ECtHR: *Helmers v. Sweden*, 29. listopada 1991., Series A br. 212-A

ECtHR: *Hesse-Anger v. Germany*, (dec.) br. 45835/99, 16. svibnja 2002.

ECtHR: *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, 23. lipnja 1981., Series A br. 43

ECtHR: *Martinie v. France* [GC], br. 58675/00, ECHR 2006-VI

ECtHR: *Miller v. Sweden*, br. 55853/00, 8. veljače 2005.

VS RH: Rev-1269/2013-2 od 3. veljače 2015. (izvor: <http://www.iusinfo.hr> (2. listopada 2017.))

Summary

Sladana Aras Kramar *

DISCUSSION ON PROCEDURAL (RE)FORM: THE PRINCIPLE OF ORALITY V. THE PRINCIPLE OF WRITTEN FORM

The principle of orality is one of the basic principles of the Croatian civil procedure. In the basic provisions of the Croatian Civil Procedure Act (CPA), it is emphasised that the court decides on the claim based on an oral, direct and public hearing. The principle of orality and the oral hearing in the Croatian civil procedure are the results of implementation of the solutions of the Klein's Zivilprozessordnung from 1985, which aimed to make a radical shift from the procedure based on the written, Roman-canonical procedure.

The aim of the paper is to analyse the extent to which the principle of orality is implemented in the Croatian civil procedure, and to what extent the maxim quod est in actis non est in mundo is applied in this procedure. In the paper, this is done through an analysis of the provisions of the CPA and case law. The use of modern information and communication technologies in civil procedure, however, throws new light on the question of the choice of the (traditional) procedural form – the oral or written form. Hence, the aim of the paper is also to review and discuss the (traditional) procedural form in the context of modern procedural reforms and the use of modern information and communication technologies in civil procedure. In the analysis and the discussion, some solutions of the Austrian and Slovenian law on civil procedure are taken into account.

Keywords: principle of orality, principle of written form, procedural form, electronisation of procedure, electronic evidence

---

* Sladana Aras Kramar, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb; saras@pravo.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8908-775X.